

tre 500 en lo *bel*, St. Vicent F., I, 23.26, si bé recordem que la nostra versió dels *Sermons* reflecteix més aviat el parlar del Maestrat que el de València]; també s'ha dit *belit* en terres valencianes (sentit a Sella; Lluçena, *AlcM*), d'on *belitar*, freqüentatiu usat per Caterina Albert (*AlcM*), i amb formes anàlogues en certes varietats castellanes.² *Belada. Beladissa i beladera* ribag. («sintes la b. des corders?»), oït a St. Esteve del Mall. *Belador. Belatxa*, mall., formació singular (encara més per la funció i valor semàntic del sufix, que per la fonètica d'aquest) ¿potser romanalla mossàrab pastoril?; *belitxó* [*AlcM*]. *Belaire. Belegar* empord. 'belar' (*DAG.*), d'on *belec* 'bel' a Llofriu (*B DLC IX*, 342), que és també la forma aranesa (si bé sincopada en *blegà*) i es deu estendre des de Llixon (*RLR XLVI*, 319) fins a l'Arieja superior (d'on *belèc* 'bel' a Prades d'Ax, *BderAM XXV*, 65) i suposo continuà cap a Ponent per terres de Bigorra;³ d'on *esbelegar* pirinenc, usat almenys fins a Benasc (Ferraz, *ARibag.*, 53), i d'ací el freqüentatiu *esbeletgar* (*BDC XIX*, 173); ⁺*begallar* (*DFa.*, no *AlcM*), metàtesi de *belegar* o derivat d'un *belegall* i aquest de *belega*.

¹ P. 41; «la ovella que hou lo cordero qui *bala*, ab lo primer sentiment judica ésser lo seu», p. 282. —

² *Baliido*, pp. 167 i 242, i *balitear*, p. 242, en l'an. ²⁵ dalús siscentista Barahona de Soto, ed. Rz. Marín. — ³ El postverbal hi pren la forma *belet*, d'on el proverbi de la Vall d'Azun «l'aulhe nou's perd que lou *belet*, / e dap lou *belet* que s'apère l'agnets», Camelat, *Beline*, pp. 68-69.

Belga 'llenca', V. *doga Bèlit*, V. *bòlit*

BELITRE, 'trapella', 'pòtol, home sense profit', alteració fonètica de *bliure*, altres vegades en la variant *bliitiri* o *blediri*: provenen totes del gr. *βλιυρι*, emprat pels escolàstics com a tipus del mot que no vol dir res, i d'ací estès a persones que no valen res o insignificants i després a la gent sense profit i persones vils. □ 1.^a doc.: doc. rossell. de 1521.

On es parla de «galloffos e *belitres*»; també en un de 1564 (Bernat Alart, *InuLC*, s. v. *belitre* i *galloferia*); amb combinacions sinonímiques semblants amb altres mots d'aquesta atmosfera «com en la ciutat de Leyda hi haje pare de orphans, lo cual té a son càrrech purgar la dita ciutat de *belitres* y vagabundos e altra gent perduda, qui són seminari de lladres», 1599 (també en un doc. de la mateixa data citat pel *DAG.*, de text diferent però potser continuació d'aquest). És un mot molt freqüent sobretot en la documentació dels Ss. XVI-XIX, i en la literatura folklorica i popular d'aquest període de la llengua, que en els dos últims segles ha perdut vigor en l'ús ciutadà i en l'estil civil de la llengua literària, però restà viu per a tothom mentre la cançó popular tradicional i el romanço conservaren algun vigor en la memòria comuna («la gata i el *belitre*...»).

Es *belitre* una paraula que en les últimes generacions s'ha conservat més usual en les comarques insulars i pirinenques, de manera que el vallespirenc i

empordanès Bosch de la Trinxeria ja trobava útil recordar a la gent que és «vil, dolent, bribon: aquell noy porta una vida *belitresca*: és un *belitre*!»; en el Canigó, a Corsavi, m'explicaven que si de la gavarra o *gābēra*, i el seu «gra» o baies, en diuen *espulla-belitres* és perquè acaba d'esparracar o despallar la roba dels *belitres* i mendicants que se n'alimenten; perquè, encara que avui estigui més divulgada l'accepció de condemna moral «granuja» amb què el glossa Pol a la Vall d'Àneu (p. 10), en un parlar més conservador no era més que un equivalent del fr. *vaurien*, it. *pitocco*, cast. *pardiosero*, expressió freda i despectiva de la idea d'home que viu sense fer res de bo, vagabundejant i alimentant-se de fruitetes o bestioles sense gust ni valor però fàcils d'haver, o bé, a la que salta, de feinetes menyspreables i accions indulgents o caritatives, i sovint dormint al ras com un *pòtol*.¹ Com que paràsits i sabrites són sovint fartsos, no és estrany que hagi pres en el valencià de Migdia el sentit de 'panxa': «les denteres que fassa fer la xulla als que tal vegà estiguen mirant com se la traga y va ficant-la dins lo *belitre*» (MGadea, *T. del Xè III*, 30, si bé no descartem que contribuís a la introducció d'aquest ús l'angl. *belly* 'panxa' que junt amb mots com *sorge*, els nostres degueren sentir molt als commilitons o adversaris britànics en les guerres de la fi del S. XVIII i princ. del XIX.

En castellà, on no es documenta abans de la fi del S. XVI, el mot sortí de l'ús comú des de molt abans, però no és rar en autors de princ. S. XVII com Rojas Zorrilla o Quevedo, que escarneix els qui no fugen de tal vulgarisme, posant en el *Cuento de Cuentos* «señor licenciado, ese *belitre*, que se hace el tuátem --- tiene muy malas manchas ---» (*CIC IV*, 185), i ja en el S. XVI passava allí per ser mot de la murriescas: «*belitre*: pícaro; *belitrero*: rufián que estafa pícaros» (J. Hidalgo, *Voc. de Germania*). Avui ha conservat més vida en alguns punts d'Amèrica, i per cert sovint en sentits més pròxims a l'etimològic: 'ràcil, dèbil' a Santo Domingo, *no importar un belitre* «dar lo mismo» en escriptors gaulescos argentins (vegeu *DCEC I*, 440a); i en algun parlar extrem-occidental, com el de San Ciprián de Sanabria (F. Krüger, *El D. de S. Cípr.*, s. v.), de manera que no és impossible que en el nom propi «Martín Pelitre» d'un testimoni d'un document de Sahagún de 1199 (Staaff, *Ét. sur l'anc. dial. léon.*, 5.25) ja tinguem aquest mot, més o menys confós amb el de planta *pelitre* (< *pyrethrum*), com ha passat en el port. *pelintra* «pessoa desfarrapada mas com pretensões».

En francès trobem *bliures* l'any 1506 (Bloch), *blistre* el 1530 (en el dicc. de Palsgrave) i *beli(s)tre* des del mateix S. XVI, o ja en el XV, del qual aproximadament són datables alguns *Mystères* on es llegeix *bellistre* o *beslistre* (Sainéan, *Sources Indig. I*, 340-1). També trobem *blicbri* en piemontès, *blistre* a Milà i a Como, *blictri* a Bolonya, *bliitri* i *biltri* a Venècia, i port. *bilire* «homem vil e desprezível» (Moraes).

El mot gr. *βλιυρι* està emparentat amb *βλιτάς* 'vella insignificant' i *βλιτομαμμας* 'beneit', i s'usà a